

FRANTIŠEK SVOBODA

LEGISLATIVNÍ PROSTŘEDÍ
PRO ČINNOST CÍRKVÍ
A NÁBOŽENSKÝCH
SPOLEČNOSTÍ

CENTRUM PRO VÝZKUM
NEZISKOVÉHO SEKTORU

LEGISLATIVNÍ PROSTŘEDÍ PRO ČINNOST CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ

Ing. František Svoboda

©Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Brno, leden 2007
ISBN 978-80-239-8481-1

Legislativní prostředí pro činnost církví a náboženských společností

František Svoboda

ÚVOD

V rámci programové oblasti „Prostředí pro činnost neziskových organizací“ jsme se rozhodli zmapovat rámcově legislativní prostředí vybraných typů neziskových organizací. Řada lidí přichází v rámci svého povolání do styku s různými organizacemi neziskového sektoru, přičemž ne vždy mají zcela přesnou představu o rozsahu práv a povinností těchto organizací. Smyslem následujícího textu je tedy poskytnout alespoň základní informace o klíčových zákonných normách, jimiž se tyto organizace řídí, a usnadnit tak vzájemné pochopení a spolupráci. Vytvořené texty mohou také sloužit jako vhodné doplňky výuky na těch vysokých školách, které se problematice neziskových organizací věnují systematicky. Text, který právě držíte v rukou, se věnuje legislativnímu prostředí církví a náboženských společností, které svou šíří aktivit a specifickým postavením v rámci právního řádu ČR zasluhují zvláštní pozornosti.

František Svoboda

Obsah

ÚVOD	1
1 Sociální předpoklady	4
2 Prameny konfesního práva v České republice	4
2.1 Listina základních lidských práv a svobod	5
2.2 Zákon o církvích a náboženských společnostech	6
3 Právní postavení církví	7
3.1 Registrace církve či náboženské společnosti	7
3.2 Evidence církevní právnické osoby	8
3.3 Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv	8
4 Financování církevních organizací	10
5 Církev a manželské právo	11
6 Duchovní pomoc ve veřejných institucích	12
6.1 Výkon duchovenské služby v místech vazby či výkonu trestu odnětí svobody....	12
6.2 Duchovní služba v Armádě České republiky.....	13
6.3 Duchovní služba v policii	13
7 Církev a vzdělávání	14
7.1 Zakládání a fungování církevních škol	14
7.2 Výuka náboženství na státních školách	15
8 Církev a ochrana památek	15
9 Sociální činnost církevních právnických osob	17
10 Aktuální problémy současných vztahů státu a CNS	17
10.1 Novela církevního zákona č. 495/2005 Sb.....	17
10.2 Hospodářské zabezpečení CNS	18
10.3 Kauza Náboženské matice	18
10.4 Výhrady k návrhu tzv. antidiskriminačního zákona	19

1 Sociální předpoklady

V České republice je situace v oblasti religiozity zcela specifická ve srovnání s jinými evropskými státy, protože nejvíce lidí ve společnosti se deklaruje jako bez vyznání (6 milionů obyvatel). Největší církví je pak v české společnosti Římskokatolická církev (dále ŘKC) se 2,8 miliony věřících, řádově níže je druhá největší církev Českobratrská evangelická se 117 tisíci věřícími. Ostatní církve a náboženské společnosti (dále CNS) počítají své věřící maximálně na desítky tisíc. V české společnosti můžeme dlouhodobě sledovat trend poklesu počtu věřících, který se týká většiny CNS. Typickým příkladem je ŘKC, která si sice dlouhodobě udržuje konstantní podíl na celkovém počtu věřících (dnes kolem 83 %), celkový počet věřících však s pokračující sekularizací české společnosti klesá a tak klesá i absolutní počet věřících této církve.

2 Prameny konfesního práva v České republice

Základní normou, od které se odvozuje vztah státu a CNS, je Listina základních lidských práv a svobod, která se v roce 1993 stala součástí českého ústavního pořádku. Druhou nejdůležitější normou je zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, který obsahuje detailní úpravu vztahů mezi CNS a státem v různých oblastech jejich působení. Tento zákon je doplňován konkrétními ustanoveními jiných zákonů, zohledňujících problematiku dané legislativní úpravy (např. zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí, zákon o rodině č. 234/1992 Sb., zákon č. 561/2004 Sb., čili tzv. školský zákon, zákon č. 163/1990 Sb., o bohosloveckých fakultách, zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění pozdějších předpisů, zákon o nové pozemkové reformě č. 46/1948 Sb., zákon o půdě č. 229/91 Sb.). Kromě toho byly vydány 3 dílčí restituční zákony - zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého a jeho novela, zákon č. 338/1991 Sb., dále byl vydán zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých křivd způsobených holocaustem.

Většina CNS má vlastní vnitřní normy, kterými je upravena činnost v rámci instituce. Typickým příkladem je Codex Iuris Canonici, kodex kanonického práva ŘKC.

Na mezinárodní úrovni se jednalo o dohodě se Svatým Stolicem, smlouva však byla zamítnuta Parlamentem ČR. Tato mezinárodní smlouva bývá uzavírána s cílem zajistit stabilní vztahy státu a místní ŘKC.

2.1 Listina základních lidských práv a svobod

Tento dokument deklaruje nezávislost státu na náboženství (čl. 2,3) a nezávislost náboženství na státu. Základní úprava je obsažena v čl. 2 odst. 1 Listiny základních lidských práv a svobod (dále Listiny), kde se stanoví, že stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Český stát v souladu se svými ústavními předpisy tedy nesmí preferovat žádné náboženské vyznání ani ateismus. Je tím vyjádřen princip demokratického a laického státu, jak je obvyklý v dnešní Evropě. Neznamená to však, že by stát a CNS nemohly kooperovat. V Evropě běžně nacházíme státy, kde stát a církev úzce spolupracují, což je zdůvodněno principem, že stát může zůstat neutrální z hlediska náboženského, neměl by však být neutrální z hlediska hodnotového. Běžná je spolupráce v oblasti školství a charitativní činnosti.

Podle čl. 3 odst. 1 Listiny se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu víry a náboženství či jiného smýšlení. Stát musí toto právo zaručit na celém svém území vůči každému (územní výsost) a musí je zaručit každému občanu, ať žije kdekoliv (personální výsost). Stát musí uvedené principy zaručit ve všech oblastech, a to i v oblasti územní samosprávy - v obcích a krajích.

V článku 15 odstavci 1 Listiny je stanoveno právo na svobodu svědomí a náboženského vyznání. Každý má právo změnit své náboženství nebo být bez náboženského vyznání. Ve spojení s principem laicity státu z toho vyplývá, že nikdo nemůže být trestán za změnu svého přesvědčení. Svoboda svědomí je tak chráněna zákonem.

Nejdůležitější z hlediska postavení CNS je článek 16, který zaručuje svobodu shromažďování a princip plné nezávislosti církví v jejich vnitřních záležitostech. V otázce výuky náboženství na státních školách Listina pouze konstatuje, že podmínky, za jakých se bude náboženství na veřejných školách vyučovat, stanoví zákon. V závislosti na rozhodnutí Parlamentu ČR lze tedy v ČR výuku náboženství ze státních škol zcela vyloučit (jako ve Francii na základních školách), či ji naopak plně hradit (jako v Řecku). Odstavec 4 je pak ponechán v Listině jako výhrada státu zasáhnout do oblasti náboženských svobod tam, kde dochází k narušení jiných práv a svobod. Tento odstavec umožňuje státu za určitých okolností omezit výkon náboženských práv. V dnešní době se jedná spíše o nástroj teoreticky umožňující sledovat a regulovat činnost některých sekt či náboženských sdružení.

2.2 Zákon o církvích a náboženských společnostech

Náboženství je kategorií jevů *sui generis*, je nepřevoditelné na cokoliv jiného. Tato výjimečnost je příčinou, že vztahy státu a CNS upravuje zvláštní zákon,¹ který je případně doplňován dalšími smlouvami. Jedná se o zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, který upravuje postavení CNS v návaznosti na Listinu. Je zde deklarována svoboda náboženského vyznání a je zde také vymezena působnost Ministerstva kultury České republiky (dále MK ČR) ve věcech CNS.

Církví či náboženskou společností se v tomto zákoně rozumí „dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby“.

Oproti předchozímu zákonu č. 308/1991 Sb., který církve a náboženské společnosti charakterizoval jako „dobrovolné sdružení osob stejné náboženské víry v organizaci s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy a obřady“, vidíme jasný posun v definici. Novější pojetí výkladu fenoménu CNS může být vykládáno restriktivně. Účel CNS je chápán více v souvislosti jen s náboženskou činností v užším slova smyslu. Posláním CNS však nejsou jen *skutky zbožnosti*, ale také *skutky lásky* (typickým příkladem je činnost charit a diakonií), které jsou od činnosti církví neoddělitelné.² Nová zákonná definice CNS však tento prostor omezuje, což je jedním z důvodů sporů mezi církvemi a MK ČR. Ústavní soud se se svým nálezem č. 4/2003 Sb. přiklonil k větší autonomii církví a větší volnosti fungování života církví a náboženských společností.³

Církev a náboženská společnost podle zákona **vzniká** dobrovolným sdružováním fyzických osob a svébytně rozhoduje o věcech spojených s vyznáváním víry, o organizaci náboženského

---

1 Zcela specifickou kategorií v rámci církví je ŘKC, která je zároveň místní církví i nadnárodní organizací, která je subjektem mezinárodního práva. Struktura práv a povinností místní církve a vztah církevního a světského práva proto bývá často (ne vždy) upravena smlouvou na mezinárodní úrovni. Tato smlouva se nazývá konkordát. Jednání o konkordátu vede vatikánská diplomacie ve shodě se zástupci místní církve.

2 U křesťanských církví lze vycházet např. ze sedmi skutků milosrdenství - zarmouceně utěšovat, pocestných přijímat, hladové krmit, žíznivým dát napít, nahé oblékat, vězně navštěvovat a mrtvé pochovávat.

3 Ústavní soud konstatoval, že „náboženská svoboda není zaručena pouze na úrovni vnitrostátního práva (tedy především citovaných ustanovení Listiny), nýbrž je rovněž předmětem ochrany mezinárodněprávní (např. čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). V této souvislosti Ústavní soud zdůraznil, že Česká republika je podle čl. 1 odst. 1 Ústavy demokratickým právním státem založeným na účtě k právům a svobodám člověka a občana. Z uvedeného principu především vyplývá, že Ústavní soud musí vycházet z té vnitrostátní či mezinárodněprávní úpravy, která poskytuje vyšší standard ochrany základních práv a svobod“.

společenství a o vytváření k tomu určených institucí. Církev a náboženská společnost se **stává právnickou osobou** registrací, provedenou na základě žádosti splňující podmínky zákona.

Podle Listiny mají CNS právo spravovat své záležitosti, zejména ustavovat své orgány, ustanovovat své duchovní a zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Církevní právnická osoba (dále CPO) **vzniká** založením příslušným orgánem registrované církve a náboženské společnosti podle jejího základního dokumentu. Tento orgán pak podá návrh na evidenci církevní právnické osoby.

MK ČR v souladu se zněním zákona registruje CNS a CPO, a vede veřejně přístupný seznam registrovaných církví a náboženských společností, svazů církví a náboženských společností a seznam církevních právnických osob.

3 Právní postavení církví

3.1 Registrace církve či náboženské společnosti

K tomu, aby církev či náboženská společnost mohla být registrována, musí být podána žádost na MK ČR. V žádosti musí být podána základní charakteristika církve a náboženské společnosti, jejího učení a poslání, dále pak zápis o založení církve a náboženské společnosti na území ČR a v originále podpisy 300 zletilých občanů ČR nebo cizinců s trvalým pobytem v ČR hlásících se k této církvi či náboženské společnosti. Zároveň musí být doložen základní dokument CNS se všemi náležitostmi podle zákona.

Návrh na registraci CNS podávají ministerstvu nejméně tři fyzické osoby, které dosáhly věku 18 let, mají způsobilost k právním úkonům a jsou občany ČR nebo cizinci s trvalým pobytem v ČR (tzv. „přípravný výbor“). Obsahem žádosti dále musí být, mimo jiné organizační struktura církve a náboženské společnosti, způsob začlenění církve a náboženské společnosti do struktur církve a náboženské společnosti mimo území ČR, zásady hospodaření církve a náboženské společnosti, zejména způsob získávání finančních prostředků, včetně rozsahu oprávnění osob, orgánů a jiných institucí církve nebo náboženské společnosti k nakládání s majetkem a v neposlední řadě také práva a povinnosti osob hlásících se k dané CNS.

Pokud návrh na registraci splňuje všechny náležitosti dané zákonem a pokud činnost církve je v souladu s jejím základním dokumentem a s podmínkami stanovenými zákonem, pak MK ČR registruje CNS.

Církev mohou také vytvářet tzv. svazy církví a náboženských společností. Také tyto svazy podléhají registraci.

3.2 Evidence církevní právnické osoby

Otázka evidence CPO se stala citlivým bodem nového zákonodárství a v podstatě hned po přijetí zákona č. 3/2002 Sb. se skupina senátorů obrátila na Ústavní soud, neboť se domnívala, že některá ustanovení zasahují do Listinou vymezené autonomie církví. Ústavní soud jim vyhověl a zrušil především ustanovení týkající se pravomoci MK ČR rušit církevní právnické osoby. Po úpravě zákona nálezem Ústavního soudu tedy platí, že rozhodování o právní subjektivitě jednotlivých útvarů církve či náboženské společnosti, jejím rozsahu a také o tom, kdo je oprávněn jednat jménem těchto právních subjektů, je záležitostí příslušné církve.

Orgán CNS, který založil církevní právnickou osobu, podá do 10 dnů od založení CPO návrh na evidenci ve struktuře požadované zákonem. Obsahem žádosti musí být doklad o založení CPO, vymezení předmětu činnosti a stanov CPO, dále název, sídlo, statutární orgány. V případě, že žádost má všechny náležitosti, provede MK ČR evidenci církevní právnické osoby zápisem do rejstříku církevních právnických osob do 5 pracovních dnů ode dne doručení návrhu. Evidence se provede zápisem ke dni jejího založení v registrované církvi a náboženské společnosti. Nedodrží-li CNS desetidenní lhůtu na podání žádosti o evidenci, evidence se provede zápisem ke dni doručení návrhu. Nemá-li žádost všechny náležitosti, MK ČR vyzve nejpozději do 10 pracovních dnů ode dne doručení návrhu k doplnění. Na odstranění nedostatku v žádosti o evidenci je vymezeno 30 dní.

Registrované CNS a evidované CPO jsou vedeny ve veřejně přístupném rejstříku církví a náboženských společností, rejstříku církevních právnických osob a rejstříku svazů církví a náboženských společností (<http://www.cns.mkr.cz/cns/>).

3.3 Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv

Zákon č. 3/2002 Sb. dále vymezuje podmínky, za jakých může církev nebo náboženská společnost získat oprávnění k výkonu tzv. **zvláštních práv**. Zvláštní práva souvisí se specifickým posláním církví a náboženských společností v různých oblastech lidského života. Udělení těchto práv závisí jednak na tom, jaká práva jsou pro danou CNS důležitá (např. ne všechny CNS znají instituci zpovědního tajemství, některé odmítají financování státem), a dále na splnění podmínek daných zákonem. Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která je registrována podle zákona č. 3/2002 Sb. nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let, zveřejňovala každoročně 10 let

před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za kalendářní rok, plní řádně závazky vůči státu a třetím osobám.

Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv musí obsahovat podpisy tolika zletilých občanů ČR nebo cizinců s trvalým pobytem v ČR hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí 1 promile obyvatel ČR podle posledního sčítání lidu, a texty výročních zpráv a účetních závěrek za dobu posledních 10 let. Navázání výkonu zvláštních práv na určité množství osob je malými CNS vnímáno jako problematické.

V případě, že je požadováno i právo zachování mlčenlivosti, je třeba dokument potvrzující, že povinnost mlčenlivosti duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství je tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let. CNS, které dosud nemají povolení k výkonu žádných zvláštních práv, byly zaregistrovány nedávno a podle zákona budou muset čekat na uplynutí 10 let od registrace.

Jedná se konkrétně o tato práva:

- být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností;
- konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu;
- pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova;
- pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách ČR;
- vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu;
- zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství, je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let; tím není dotčena povinnost překazít trestný čin, která je uložena zvláštním zákonem;
- zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu.

S každým zvláštním právem, které tu bude probíráno, souvisí další právní normy, které upravují tuto oblast pro působení církví a které budou dále uvedeny.

4 Financování církevních organizací

Hospodaření většiny církví a náboženských společností má v současné době tři hlavní zdroje příjmů: příspěvek od státu podle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, dotace církvím a náboženským společnostem, a vlastní příjmy CNS, např. ze sbírek a darů či vlastní hospodářské činnosti. Některé CNS státní příspěvek odmítají či na něj nemají dosud nárok.⁴

Stát se podle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, jímž svého času přivedl církev pod svou kontrolu, podílil na financování 17 CNS. Tímto zákonem se stát zavázal plně hradit náboženský život církví a náboženských společností. Předtím zrušil předchozí zákony a provedl konfiskaci církevního majetku. Protože dodnes nebylo nalezeno řešení, které by umožnilo hospodářské osamostatnění církví, je tento zákon, byť s mírnými úpravami, dosud v platnosti. Na definitivní vyřešení otázky církevních restitucí dosud čekají⁵ představitelé církví i náboženských společností. Státní dotace na platy duchovních lze proto považovat za náhradu za výnosy dosud nevráceného církevního majetku.⁶

Než se tento problém vyřeší, bude pokračovat napojení CNS na státní rozpočet. Pro financování CNS jsou schvalovány v kapitole MK ČR finanční prostředky v těchto závazných ukazatelích:

- platy duchovních;
- pojistné k platům duchovních;
- platy církevní administrativy;
- pojistné církevní administrativy;

---

4 Podmínky pro získání státního příspěvku jsou stejné jako pro oprávnění k výkonu ostatních zvláštních práv.

5 Zatím bylo dvěma výčetovými zákony (zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého a zákon č. 338/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 298/1990 Sb.) obnoveno vlastnické právo řeholních řádů a kongregací ke klášterním objektům. Hlavní zdroj udržování těchto budov – hospodářské pozemky – dosud vrácen nebyl. Vrácení majetku židovských obcí řešil podobným způsobem zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých křivd způsobených holocaustem.

6 Podle zákona č. 229/1991 Sb. ve znění novely č. 139/2002 Sb. je nakládání s pozemky spadající do kategorie restitučních nároků, omezeno tzv. „blokačním paragrafem“. „Pozemky ve vlastnictví státu, které jsou ve správě Pozemkového fondu České republiky a jejichž původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace, se do doby přijetí zákonů o tomto majetku 8) vedou a řeší odděleně od ostatní půdy ve vlastnictví státu. Tyto pozemky se nepoužijí na společná zařízení jako v případě půdy ve vlastnictví státu (§ 9 odst. 14), lze však s nimi nakládat ve smyslu ustanovení § 2. Omezení pro převody těchto pozemků se potom vztahuje na pozemky nově vzniklé podle schváleného návrhu pozemkových úprav a tato skutečnost se uvede v rozhodnutí vydávaném podle § 11 odst. 8 za účelem vyznačení v katastru nemovitostí.“

- ostatní věcné náklady (prostředky na provoz ústředí církví);
- údržba církevního majetku.

Kritériem pro rozdělování těchto prostředků⁷ je od roku 2000 počet duchovních jednotlivých církví a náboženských společností, což je výhodné spíše pro početně malé církve a náboženské společnosti.⁸ Kromě toho mohou CNS a CPO žádat, podobně jako jiné subjekty neziskového sektoru, o dotace. Nejvýznamnější finanční prostředky získaly od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, kde největší položku představovaly dotace registrovaným školám, a od Ministerstva práce a sociálních věcí, kde největší položku představovaly dotace na poskytování sociální péče. Dotace udílelo i MK ČR, především v programu Záchranu kulturního dědictví.⁹

Co se týče kostelních sbírek, příjmů za církevní úkony a příspěvků členů registrovaných církví a náboženských společností (příspěvky jsou běžné např. u církve Československé husitské či adventistů), jsou tyto příjmy osvobozeny od daní zákonem č. 586/1992 Sb. ve znění pozdějších úprav. V tomto zákoně je také zavedena možnost odečíst určitou výši daru z daňového základu. Podle zákona o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí jsou od daně dědické a daně darovací osvobozena bezúplatná nabytí majetku státem registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi.

Od daně z pozemků jsou podle zákona č. 338/1992 Sb. ve znění pozdějších novelizací osvobozeny pozemky tvořící jeden funkční celek se stavbou nebo její částí sloužící k vykonávání náboženských obřadů církví a náboženských společností státem uznaných, dále se stavbou nebo její částí sloužící k výkonu duchovní správy těchto církví a náboženských společností. Od daně ze staveb jsou podle téhož zákona osvobozeny stavby ve vlastnictví církví a náboženských společností státem uznaných, sloužící k vykonávání náboženských obřadů a k výkonu duchovní správy těchto církví a náboženských společností.

5 Církve a manželské právo

Církve a náboženské společnosti mohou také získat právo konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu. Novela zákona o rodině č. 234/1992

---

7 Do roku 2000 byly finanční prostředky rozdělovány tak, aby byly pokryty platy duchovních a zbývající část se rozdělovala podle počtu věřících, zjištěných při sčítání lidu. Za první republiky se peníze rozdělovaly podle počtu členů církve.

8 Svoboda, F. Rosenmayer, T. *Úvod do ekonomiky církevních organizací*.

9 Tamtéž

Sb. obnovila s účinností od 1. 7. 1992 na území Československa tradiční alternativnost formy uzavření manželství. Podle § 3 se manželství uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, že spolu vstupují do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků. Předpokladem však je tzv. předoddavkové řízení, v rámci něhož jsou snoubenci povinni předložit stanovené doklady, jakož i prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství. Sňatky mohou být uzavřeny před orgány registrovaných CNS až poté, kdy snoubenci předloží osvědčení z matriky o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Osvědčení, od jehož vydání neuplynuly více než tři měsíce, předávají oddávajícímu. Orgán státem registrované církve nebo náboženské společnosti, před kterým došlo k uzavření manželství, je povinen **do 3 pracovních dnů** od uzavření manželství doručit protokol o uzavření manželství příslušnému matričnímu úřadu, v jehož obvodu bylo manželství uzavřeno.

Občanským soudem může být rozvedeno i církevně uzavřené manželství, které však může zůstat z církevního hlediska i nadále platné. Možnost rozluky uzavřeného manželství upravují vnitřní normy jednotlivých CNS různým způsobem.

6 Duchovní pomoc ve veřejných institucích

6.1 Výkon duchovenské služby v místech vazby či výkonu trestu odnětí svobody

Návštěvy a duchovní pomoc ve vězeních jsou v křesťanské tradici běžné jako jeden ze sedmi skutků milosrdenství (navštěvovat vězněné). Pomoc církvi při resocializačním procesu ve vězeňství patří k evropské kulturní tradici, na kterou navázalo i porevoluční zákonodárství ČR.

7. 1. 1994 byla uzavřena dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky a ŘKC a církvemi sdruženými v Ekumenické radě církví ČR, vymezující působení vězeňských duchovních. Tato dohoda upravovala podmínky pro vzájemnou spolupráci a pomoc Vězeňské služby ČR a konkrétních církví a náboženských společností při jejich účasti na nápravě odsouzených ve věznicích a na duchovní službě obviněným ve vazebních věznicích nebo ve zvláštním oddělení věznic. V roce 1999 byla tato dohoda novelizována.

V roce 1997 zřídilo Generální ředitelství Vězeňské služby ČR pro duchovní 11 tabulkových pracovních míst pod odborem výkonu vazby a trestu referát duchovní péče. Církve se může podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. podílet na naplňování účelu

výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených, individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků, pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců, při přípravě odsouzených k jejich propuštění, dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu.

Duchovní péče ve věznicích je poskytována prostřednictvím nevládní naddenominační organizace *Vězeňská duchovenská péče*, mající právní formu občanského sdružení.

6.2 Duchovní služba v Armádě České republiky

Ústavní záruku svobody vyznání bylo a je nutné realizovat také ve složkách ozbrojených sil. K tomuto účelu je ve všech evropských zemích zřízena instituce duchovní služby.

Novodobá vojenská duchovní služba byla zřízena v resortu Ministerstva obrany ČR rozkazem ministra obrany č. 19/1998 z 3. června 1998 a to na základě **Smlouvy mezi Ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví (ERC) a Českou biskupskou konferencí (ČBK)**. Duchovní služba má za úkol zejména vytvářet podmínky pro naplňování ústavně zaručených lidských práv souvisejících se svobodou vyznání, podporovat velitele v jejich odpovědnosti za naplňování a ochranu lidského rozměru života každého vojáka v činné službě či občanského zaměstnance, dále má nabízet pomoc při řešení osobních krizí i těžkostí, které vznikají v pracovním, osobním a rodinném životě pracovníků resortu Ministerstva obrany.

V Listině je pak zaručeno právo odmítnout výkon vojenské služby. Za tímto účelem vznikl institut tzv. civilní služby, kterým byla nahrazena vojenská služba pro ty, kteří z náboženských důvodů odmítali výkon vojenské služby. Po profesionalizaci armády ztratil tento článek Listiny do značné míry své opodstatnění, zůstává však i nadále její součástí.

6.3 Duchovní služba v policii

Dne 14. listopadu 2001 byl vydán závazný pokyn policejního presidenta, kterým se zřizuje systém poskytování posttraumatické intervenční péče příslušníkům Policie ČR, kteří prožili traumatizující událost v souvislosti s plněním služebních úkolů. Do tohoto systému byly po vzoru západních zemí zapojeni i duchovní.

Dne 17. října 2002 podepsal ministr vnitra dohodu s ČBK a ERC o účasti osob vykonávajících duchovenskou službu na systému poskytování posttraumatické intervenční péči příslušníkům Policie ČR.

Tímto bylo umožněno pověřeným duchovním zařazení do týmů, kde společně s policejními psychology i řadovými policisty mohou poskytovat duchovní a psychickou pomoc všem, kdo o ni požádají. Jedná se zejména o situace, kdy policista prožil šokující událost (drastická havárie, stal se rukojmím, použil zbraň s následkem smrti, v akci mu zahynul kolega apod.).

Při budování integrovaného záchranného systému se tak otvírá další prostor pro duchovní péči. Například při těžkých haváriích může být přivolán kněz a je vpuštěn na místo nehody, aby mohl eventuelně udělit svátost, modlit se či poskytovat duchovní útěchu.

7 Církev a vzdělávání

7.1 Zakládání a fungování církevních škol

CNS mohou na základě přiznání tohoto zvláštního práva zřizovat školy podle zákona č. 561/2004 Sb., které jsou zařazeny do sítě škol, který vede Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Církevním školám jsou poskytovány prostředky ve stejné výši jako školám, které jsou zřizovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy s výjimkou výdajů na pořízení a zhodnocení dlouhodobého majetku. Církevní školy kopírují strukturu školství ČR, existují tedy církevní mateřské školy, školy základní a střední a školy vyšší odborné. Vzdělávání na těchto školách probíhá za stejných podmínek jako na školách veřejných. Kromě toho existuje v rámci veřejných vysokých škol několik teologických fakult. Teologické fakulty byly do veřejných vysokých škol zařazeny zákonem č. 163/1990 Sb., který napravil předchozí stav z roku 1950, kdy byly bohoslovecké fakulty evangelické i katolické ze svazku univerzity vyloučeny. Dnes tedy fungují teologické fakulty jako součást veřejných vysokých škol a platí pro ně stejné podmínky jako pro ostatní fakulty. Zákon nově umožňuje i vznik soukromých vysokých škol, tato varianta však není příliš užívaná.¹⁰

Právní subjektivita církevních škol je v současnosti řešena prostřednictvím tzv. školské právnické osoby, která umožňuje církevním školám získat právní subjektivitu. Dosavadní pokusy registrovat církevní školy jako církevní právnické osoby nebyly úspěšné. Tímto způsobem jsou tak církevní

---

¹⁰ Zatím vznikla jen Vysoká škola teologická sv. Petra a Pavla v Brně, ve formě obecně prospěšné společnosti, která však doposud nezískala statut vysoké školy z důvodu neudělení akreditace. Forma obecně prospěšné společnosti byla zvolena z toho důvodu, že pro akreditační řízení je zapotřebí doklad o registraci právnické osoby. Protože MK ČR odmítá registrovat církevní školy jako církevní právnické osoby, byla zvolena tato právní forma.

školy odděleny od církví, neboť zákon č. 3/2002 Sb. opomenul, že by se církevní právnické osoby mohly zabývat vzděláváním. (CNS může navrhnout k evidenci jako právnickou osobu orgán CNS nebo řeholní a jinou církevní instituci založenou v CNS podle jejich vnitřních předpisů za **účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry**).

7.2 Výuka náboženství na státních školách

V Listině je ponechána státu možnost upravovat zákonem výuku náboženství na veřejných školách. Dnešní praxe je taková, že náboženská výchova v základních, středních a speciálních školách zřizovaných obcí, krajem, případně ústředním správním úřadem je organizována formou výuky nepovinného předmětu náboženství. Výuku náboženství vykonávají pověřeni zástupci registrovaných církví a náboženských společností, které mají oprávnění k výkonu zvláštního práva vyučovat náboženství ve státních školách podle ustanovení zákona č. 3/2002 Sb. Uvedené zvláštní právo je vyznačeno na výpisu z rejstříku církví a náboženských společností.

Církev pověřuje výukou náboženství svého zástupce, pověřeni pro tohoto zástupce vydává statutární orgán církve. Církev či náboženská společnost dále zabezpečuje výuku náboženství po obsahové stránce a sleduje její správnost.

Při uzavření pracovního poměru se školou jsou učitelům náboženství přiznávány platy, které jsou upraveny zákonem č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a některých dalších organizacích, ve znění pozdějších předpisů, a nařízením vlády č. 251/1992 Sb., o platových poměrech zaměstnanců rozpočtových a některých dalších organizací, ve znění pozdějších předpisů.

8 Církev a ochrana památek

Základním právním předpisem ochrany kulturních památek a ostatních složek památkového fondu v ČR je zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Kulturní památky podle tohoto zákona tvoří nemovitě a movitě věci nebo jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob až do současnosti, projevem tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti a nositelem hodnot historických, uměleckých, vědeckých a technických, nebo které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem. Velká část památkového fondu v ČR je ve vlastnictví církevních institucí.

Péči o zachování kulturních památek, zejména ochranu před jejich ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením, jakož i údržbu a obnovu kulturních památek nelze z právních

důvodů zajišťovat jinak než prostřednictvím jejich vlastníků. Základním předpokladem zůstává, aby vlastník přijal svoji zodpovědnost za uchování souhrnné hodnoty vlastního majetku a s tím spojená určitá omezení v nakládání s ním. Tato omezení však nemohou být a nejsou stanovena libovolně, ale vycházejí ze základních principů zakotvených v Listině, zejména z jejího článku 11, který upravuje zásadu, že vlastnictví zavazuje a nesmí být zneužito na újmu práv jiných osob nebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy, a dále článku 35, podle něhož nesmí nikdo při výkonu svých práv ohrožovat ani poškozovat kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

Omezení vlastníka v nakládání s jeho věcí se týká následujících skutečností:

- povinnost vlastníka v případě zamýšleného prodeje kulturní památky přednostně nabídnout ke koupi státu, a to prostřednictvím MK ČR (tzv. předkupní právo);
- právo státu kulturní památku výjimečně vyvlastnit podle obecných předpisů v případě, že nedojde k dohodě s vlastníkem o jejím prodeji, a to v případě, kdy vlastník zanedbává národní kulturní památku nebo užívá kulturní památku v rozporu s „jejím kulturně politickým významem, památkovou hodnotou nebo technickým stavem“;
- právo státu provést opatření uložená příslušným orgánem památkové péče na náklad vlastníka;
- právo státu uložit vlastníkovi movité kulturní památky, „vyžaduje-li to důležitý společenský zájem“, povinnost určitým způsobem s ní nakládat, případně ji svěřit na nezbytně dlouhou dobu do úschovy odborné organizaci, kterou mu určí;
- právo státu zakázat výkon určitých činností v kulturní památce;
- ve vymezeném tzv. ochranném pásu kolem kulturní památky může příslušný orgán omezit nebo zakázat určitou činnost nebo učinit jiná vhodná opatření, jako jsou vykoupení pozemků a staveb, nebo nařídít jejich úpravy, případně provést jejich vyvlastnění nebo odstranění.

Protože zákon o památkové péči je starší než začlenění Listiny do Ústavního pořádku ČR, mohou se některá ustanovení zákona jevit v rozporu se základními právy, především s ustanovením čl. 11 odst. 4, podle kterého je nucené omezení vlastnického práva možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu.

Zde dochází k určitému rozporu, protože zákonem č. 218/1949 Sb., kterým stát převzal kontrolu nad církvemi, převzal také veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavy. Dlouhodobě budovaný systém patronátních majetků (kapituly, biskupství, fyzické osoby, ...), systém obrocí, nadací, záduší atd., který umožňoval údržbu kostelů a far,

byl převeden na stát. Ten se zavázal hradit platy duchovních a udržovat budovy náležící CNS. S výsledky této péče se potýkáme ještě dnes.

Problém údržby církevního majetku, který je zároveň velmi často majetkem památkově chráněným, je velmi těsně spojen s problémem církevních restitucí. Řešení, které by obnovilo původní stav financování obnovy církevních památek, je zřejmě politicky neprůchodné. Jiné řešení, které by umožnilo obnovu těchto památek v míře, jež by byla dostatečná, dosud nebylo přijato.

9 Sociální činnost církevních právnických osob

Jako neoddelitelná od činnosti církví je činnost charit, diakonií a jiných organizací, věnujících se aktivitám v rámci celé společnosti. Organizačně jsou tyto instituce zřízeny jako církevní právnické osoby. Pomineme-li strukturu práv a povinností, vyplývající z právní formy těchto organizací, platí pro ně stejné zákony a nařízení jako pro jiné neziskové organizace věnující se podobným aktivitám.

10 Aktuální problémy současných vztahů státu a CNS

Vztahy církví a náboženských společností ke státu a k jednotlivým ministerstvům či místním úřadům jsou obecně dobré, problematické byly dlouhodobě vztahy některých církví s odborem církví MK ČR. Je těžké odhadnout, na čí straně ležela větší část odpovědnosti za tento stav, nicméně je nutné konstatovat, že v těch kauzách, které se týkají církví a náboženských společností a které řeší Ústavní soud, jsou stanoviska stěžovatelů¹¹ přijímána přinejmenším stejně často jako stanoviska MK ČR.

V obecné rovině shledávají církve a náboženské společnosti dnešní právní stav v zásadě možným, také díky korekcím Ústavního soudu.

10.1 Novela církevního zákona č. 495/2005 Sb.

Na konci roku 2005 došlo k novele zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, která vracela do znění zákona již jednou revidovaného Ústavním soudem některé sporné body. Tato novela byla podle názoru některých senátorů přijata se záměrem porušit opakované rozhodnutí Ústavního soudu. Navrhovatelé této novely se narozdíl od Ústavního soudu nedo-

---

¹¹ Nález Ústavního soudu č. 4/2003 ve věci návrhu na zrušení zákona č. 3/2002, nález Ústavního soudu 146/03 ve věci Evidence charity Lipník nad Bečvou, nejnověji nález z 31.8.2005 ve věci stížnosti České provincie Tovaryšstva Ježíšova na neoprávněný postup Náboženské matice.

mnívají, že právo církví a náboženských společností zřizovat církevní instituce nezávisle na státních orgánech (zakotvené v Listině) je důvodem k podstatně volnějším režimem pro vznik církevních právnických osob. Protože omezení, ukládaná novelou mohou být chápána jako omezení náboženské svobody, podala skupina senátorů k Ústavnímu soudu návrh na zrušení novely zákona o církvích a náboženských společnostech. Řízení dosud probíhá.

10.2 Hospodářské zabezpečení CNS

Dlouhodobý problém představuje hospodářské zabezpečení církví a s ním spojená otázka restitucí církevního majetku. Vzhledem k disproporcím ve velikosti církví a náboženských společností a jejich historických majetků je poněkud obtížné dosáhnout konsenzu.

Na jedné straně je ŘKC, která nese největší břemeno nákladů na údržbu historických památek, přičemž majetky k financování těchto budov dosud nebyly vráceny. Problém financování ŘKC je spíše než otázkou financování platů duchovních otázkou financování údržby kulturního dědictví. Na straně druhé jsou menší církve a náboženské společnosti, kde je problém financování státem spíše problémem financování duchovních, protože jejich majetek do kategorie kulturního dědictví spadá jen v malé míře. Je otázkou, zda s ohledem na rozdílnou podstatu problému financování jednotlivých CNS je vhodné snažit se uměle vytvořit jedno “rovné” řešení pro všechny. Princip rovnosti lze aplikovat v té situaci, kde aktéři vystupují za stejných podmínek, což u stávajících církví a náboženských společností neplatí.

Spíše než principem rovnosti by proto bylo vhodnější řídit se principem všestranné výhodnosti, tj. hledat řešení výhodné pro všechny. Vhodným řešením může být nabídnout církvím možnost vybrat si mezi úplnou restituční variantou a variantou dočasného financování CNS podle současných pravidel, spojenou s přípravou na hospodářské osamostatnění.

10.3 Kauza Náboženské matice

Zemské náboženské fondy, později sloučené do Náboženské matice (týká se pouze ŘKC), vznikly za Josefských reforem jako fondy sdružující majetek zrušených klášterů. Úroky fondu měly být používány pro některé církevní účely, zejména k zabezpečení příjmů kléru po zrušení desátků. Kromě toho se z těchto náboženských fondů financovalo zvyšování počtu farností a stavba vesnických kostelů.

V období komunismu byla Náboženská matice využívána pro převod majetku církve na stát. Dělo se to tím způsobem, že Náboženská matice byla státními orgány, tj. konkrétně příkazem bývalého Státního úřadu pro věci církevní, ustanovena správcem církevního majetku, zejména majetku klášterů. Tento spravovaný majetek pak Náboženská matice darovacími smlouvami

převáděla bezplatně na Československý stát. Tento akt byl právně zcela neplatný a těmito úkony Náboženské matice jednotlivé církevní instituce svého majetku nepozbyly, což ukazuje i nejnovější nálezn Ústavního soudu ve věci stížnosti České provincie Tovaryšstva Ježíšova.

Další problémy se objevily v souvislosti s vydáním nového statusu Náboženské matice v r. 1998, kdy MK ČR bez souhlasu dotčených církevních institucí ovládlo Náboženskou matici. Statutární orgán – ředitel Matice – který byl původně jmenován ministrem kultury na společný návrh České biskupské konference a Konference vyšších řeholních představených mužských a ženských řeholí v ČR, byl podle nového statutu jmenován pouze ministrem kultury. Dozorčí rada, jejíž stanoviska byl podle původního statutu ředitel povinen respektovat, mohla podle nového statutu stanoviska pouze vydávat, jejich závaznost pro ředitele však zmizela. Církevní instituce tak ztratily vliv na činnost Matice.

Celá záležitost byla ukončena zrušením Náboženské matice rozhodnutím ministra kultury v roce 2002 poté, co její hospodaření skončilo ve ztrátě, soudní spory spojené s činností Matice však trvají.

10.4 Výhrady k návrhu tzv. antidiskriminačního zákona

Česká evangelikální aliance (ČEA) zaslala členům Poslanecké sněmovny dopis, v němž vyjadřuje výhrady k návrhu tzv. antidiskriminačního zákona. Upozorňuje v něm, že plošná aplikace antidiskriminačních opatření může omezit svobodu církví a náboženských organizací zaměstnávat osoby, které jsou k nim loajální a řídí se jejich zásadami.

Obávala se totiž, že plošná aplikace navržených antidiskriminačních opatření může vést k situacím, kdy bude omezena svoboda náboženských či filosofických spolků zaměstnávat osoby, který by sdílely étos dané organizace a byly k němu loajální.

Na základě podnětu ČEA byla do zákona vložena upřesňující formulace: „Diskriminací není rozdílné zacházení uplatňované ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, v případě pracovních činností vykonávaných v církvích a jiných soukromých organizacích, jejichž etika je založena na náboženském vyznání nebo víře, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání nebo víra osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice organizace.“ Návrh zákona však nakonec nebyl přijat.

Poznámky

CENTRUM PRO VÝZKUM NEZISKOVÉHO SEKTORU
JE VÝZKUMNÝM INSTITUTEM SPOLEČNOSTI PRO STUDIUM
NEZISKOVÉHO SEKTORU, O.S.

Posláním CVNS je trvalé a systematické zkoumání
ekonomiky neziskových organizací v České republice
a iniciování odborné i veřejné diskuse o společenském
a hospodářském významu občanské společnosti.

CVNS podporují:

CHARLES STEWART MOTT FOUNDATION
EMBASSY OF THE UNITED STATES OF AMERICA
VZDĚLÁVACÍ NADACE JANA HUSA
NADACE OPEN SOCIETY FUND PRAHA
TRUST PRO OBČANSKOU SPOLEČNOST VE STŘEDNÍ
A VÝCHODNÍ EVROPĚ PROSTŘEDNICTVÍM NADACE VIA

KONTAKT:

CENTRUM PRO VÝZKUM NEZISKOVÉHO SEKTORU
VINAŘSKÁ 3, 603 00 BRNO
TEL.: 542 210 075
E-MAIL: [INFO@E-CVNS.CZ](mailto:info@e-cvns.cz)
[HTTP:// WWW.E-CVNS.CZ](http://www.e-cvns.cz)